

ՍԵՎԱԿ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների դատախազի տեղակալ,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ

ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՕԺԱՆՂԱԿՈՂԻ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՕԺԱՆՂԱԿՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ «Օժանդակող է համարվում այն անձը, ով հանցագործությանն օժանդակել է խորհուրդներով, ցուցումներով, տեղեկատվություն կամ միջոցներ, գործիքներ տրամադրելով կամ խոչընդոտները վերացնելով, ինչպես նաև այն անձը, ով նախապես խոստացել է պարտակել հանցագործին, հանցագործության միջոցները կամ գործիքները, հանցագործության հետքերը կամ հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված առարկաները, ինչպես նաև այն անձը, ով նախապես խոստացել է ձեռք բերել կամ իրացնել այդպիսի առարկաները»:

Հանցագործությանն օժանդակելու նշված եղանակներն ու միջոցները սպառիչ են, ինչը ենթադրում է, որ օրենքում չնշված եղանակներով կամ միջոցներով օժանդակություն հնարավոր չէ: Իրավակիրառ պրակտիկայում, սակայն, օժանդակությանը երբեմն տրվում է լայն մեկնաբանություն, ինչի արդյունքում որպես օժանդակություն են որակվում նաև անձի այն արարքները, որոնք ուղղակիորեն նախատեսված չեն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի 5-րդ մասով: Մասնավորապես, օժանդակություն են որակվում այնպիսի դեպքերը, երբ անձը կատարում է որևէ հանցատեսակի օբյեկտիվ կողմը: Օրինակ՝ թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության դեպքում:

Սրա հետ կապված ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը, վերլուծելով «իրացում» եզրույթի քրեաիրավական բովանդակությունը, արձանագրել է, որ. «(...) իրացման նպատակը և իրացումը բացակայում են, եթե թմրամիջոցները կամ հոգեմետ նյութերը միջնորդի կողմից ձեռք են բերվել հետևյալ չորս պայմանների միաժամանակյա առկայությամբ.

ա) սպառողի խնդրանքով և դրամական միջոցներով,

բ) սպառողի անձնական գործածմանը համապատասխան քանակով,

գ) առանց դրանց նկատմամբ տնօրինման իրավունքի,

դ) միջնորդի դիտավորությունն ընդգրկում է ոչ թե իրացումը, այլ ձեռքբերմանն աջակցելը:

Ընդ որում, կախված այն հանգամանքից, թե կոնկրետ որ դերակատարի՝ իրացնողի, թե՛ ձեռք բերողի շահերից ելնելով է գործում միջնորդը, նրա գործողությունները պետք է որակվեն որպես իրացման կամ ձեռքբերման հանցակցություն՝ օժանդակության ձևով»¹:

Հանցագործությունների որակման հիմնախնդիրները աշխատության հեղինակները հիմնավորապես քննադատել են այս դիրքորոշումը հետևյալ պատճառաբանություններով. պետք է նկատել, որ թմրամիջոցների առքուվաճառքի հանցավոր գործարքի միջնորդությունը՝ որպես օժանդակություն գնահատելը, չի բխում քրեական օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի ձևակերպումից, քանի որ հանցագործության առարկան (տվյալ դեպքում՝ թմրամիջոցը) այլ անձի փոխանցելը, հանձնելը կամ տրամադրելը՝ որպես օժանդակության եղանակ, ուղղակիորեն նախատեսված չէ սույն հոդվածով (հոդվածում խոսվում է միայն *միջոցներ, գործիքներ* տրամադրելու մասին): Բացի այդ, եթե նույնիսկ դիտենք, որ նկարագրված դեպքերում գործ ունենք հանցագործության առարկան նախապես խոստացված ձեռքբերման՝ որպես օժանդակության եղանակի հետ (թեև օժանդակության տվյալ եղանակն ունի բոլորովին այլ քրեաիրավական բովանդակություն), միևնույնն է, սպառողին թմրամիջոց փոխանցած անձի արարքը որակելիս չի կարող հղում կատարվել ՀՀ քր. օր.-ի 38-րդ հոդվածին, քանզի տվյալ անձի արարքն իր մեջ պարունակում է համա-

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 122 2021

¹ Տե՛ս Ա.Ասլանյանի վերաբերյալ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 23.12.2010թ. թիվ ԵԷԴ/0125/01/09 որոշումը:

պատասխան հանցագործությունների (ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 266 կամ 268) օբյեկտիվ կողմի այս կամ այն դրսևորումը (փոխադրելը, առաքելը, պահելը): Իսկ այն դեպքում, երբ անձը մասնակցում է հանցագործության օբյեկտիվ կողմի կամ դրա մասի կատարմանը, նրա արարքը որակելիս ՀՀ քր. օր.-ի 38-րդ հոդվածին հղում չի կատարվում (հոդված 39-ի 2-րդ մաս)²:

Հանցագործության օբյեկտիվ կողմը կատարելու դեպքում անձի արարքը որպես օժանդակություն է որակվում նաև այն դեպքերում, երբ նա, չհանդիսանալով հատուկ սուբյեկտ, իրականացնում է հատուկ սուբյեկտով հանցագործության օբյեկտիվ կողմը՝ հատուկ սուբյեկտի դրդմամբ:

Իհարկե, գործող օրենսդրության պայմաններում այդպիսի դեպքերը օժանդակություն որակելը խնդրահարույց է, բայց, կարծում ենք, որ ըստ էության դա ճիշտ է: Ուստի, կարծում ենք, որ իրականում առկա է օրենսդրական բաց և այդ հարցը պետք է օրենսդրորեն կարգավորվի:

Օժանդակություն են որակվում նաև այն դեպքերը, երբ անձը օգնում է կատարողին հասնելու դեպքի վայր: Դա գնահատվում է որպես խոչընդոտ վերացնել նույնիսկ այն դեպքերում, երբ ակնհայտ երևում է, որ դեպքի վայր հասնելը կատարողի համար որևէ դժվարություն չէր ներկայացնում: Մասնավորապես, սպանության օժանդակություն է համարվել այն անձի արարքը, որը իմանալով կատարողի և տուժողի միջև եղած լարված հարաբերությունների և կատարողի մոտ զենքի առկայության մասին՝ իր ավտոմեքենայով օգնել է վերջինիս փնտրելու և գտնելու ապագա զոհին՝ հասնելու դեպքի վայր³:

Օժանդակություն է որակվում նաև այն անձի արարքը, որը նախապես խոստանում է չհայտնել նախապատրաստվող հանցագործության մասին: Գործող օրենսդրության պայմաններում սա խնդրահարույց է նույնիսկ այն դեպքում, երբ խոստում տվողը պարտավոր էր կան-

խելու հանցագործությունը: Մեր կարծիքով նույնիսկ այդ դեպքում, գործող օրենսդրության պայմաններում օժանդակությունը բացակայում է և օժանդակության որևէ եղանակ չկա: Եթե նույնիսկ փորձենք դա համարել խոչընդոտի վերացում, ապա պետք է նշենք, որ օժանդակություն է խոչընդոտը վերացնելը և ոչ թե դրա խոստումը: Չնայած պետք է նշել, որ տեսության մեջ կարծիք է արտահայտվել, որ այն դեպքերում, երբ չհայտնելու խոստում է տալիս հանցագործությունները կանխելու պարտականություն ունեցողը, ապա դա օժանդակություն է⁴:

Կարծում ենք, որ հիմնավոր է քրեական իրավունքի տեսության մեջ արտահայտված այն կարծիքը, որ օժանդակողի օրենսդրական բնորոշման մեջ ճիշտ չէ օժանդակության եղանակների սպառիչ ցանկ տալը: Օժանդակություն համարվող գործունեությունը բազմաթիվ դրսևորումներ կարող է ունենալ և օրենսդրորեն թվարկել օժանդակության բոլոր եղանակները հնարավոր չէ և անհրաժեշտ չէ: Օժանդակություն կարող է համարվել յուրաքանչյուր արարք որով անձը նպատում է, օգնում է հանցանքի կատարմանը, եթե, իհարկե, այն բավարարում է հանցակցության հատկանիշներին: Ուստի առաջարկվում է օժանդակող համարել յուրաքանչյուր անձի, ով որևէ ձևով օգնում է հանցանքի կատարմանը⁵:

Հարկ ենք համարում նշել, որ օժանդակությունը ցույց է տրվում ոչ միայն կատարողին, այլև մյուս հանցակիցներին (դրդիչին, օժանդակողին): Կարծում ենք, որ նման դեպքերում անձի արարքը պետք է որակել որպես համապատասխան հանցակցի արարք: Այսինքն՝ օժանդակողին օժանդակողը օժանդակող է, դրդիչին օժանդակողը՝ դրդիչ, կազմակերպիչի ինստիտուտը, ինչպես արդեն նշել ենք նախկինում, պետք չէ առանձնացնել:

Մեկ այլ խնդիր, որ առաջանում է օժանդակություն իրականացրած անձի արարքը որակելիս: Իրավակիրառ պրակտիկայում հանդիպել ենք այսպիսի որակման: Անձն ընդրկվել

² Տե՛ս Առաքելյան Ս. Վ., Մկրտչյան Պ. Վ., Հանցագործությունների որակման հիմնախնդիրները, Եր., 2020., էջ 322-323:

³ Տե՛ս գործ N ԵԴ/0359/01/18:

⁴ Տե՛ս Уголовное право России. Учебник для вузов. В 2-х томах. Т. 1. Общая часть. М., 1998, էջ 246:

⁵ Տե՛ս Рыжков Р. С. Уголовная ответственность соучастников преступления. автореф. дисс. на соиск. учен. степени док. юрид. наук. М., 2003, էջ 9:

է կազմակերպված խմբի մեջ և երեք ամիս անընդմեջ ձեռք է բերել ու իրացրել է կազմակերպված խմբի կողմից հափշտակած ոսկյա ձուկակտորները⁶: Այդ անձի արարքը որակվել է որպես կազմակերպված խմբի կողմից առանձնապես խոշոր չափերով հափշտակության օժանդակություն՝ հղում կատարելով 38-րդ հոդվածի վրա: Այսպիսի որակումը բխում է օրենքից, քանի որ, ինչպես գիտենք, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ կազմակերպված խումբ, հանցավոր համագործակցություն ստեղծած կամ դրանք ղեկավարած անձը ենթակա է պատասխանատվության սույն օրենսգրքի համապատասխան հոդվածներով նախատեսված դեպքերում կազմակերպված խումբ կամ հանցավոր համագործակցություն ստեղծելու կամ ղեկավարելու համար, ինչպես նաև դրանց կողմից կատարված բոլոր հանցանքների համար, եթե դրանք ընդգրկվել են նրա դիտավորությամբ: Հանցավոր համագործակցության մեջ մտնող մյուս անձինք պատասխանատվություն են կրում այդ կազմակերպությանը մասնակցելու և այն հանցանքների համար, որոնց նախապատրաստությանը կամ կատարմանն իրենք մասնակցել են: Սույն հոդվածում թվարկված անձանց պատասխանատվությունը վրա է հասնում առանց սույն օրենսգրքի 38-րդ հոդվածին հղում կատարելու:

Ինչպես տեսնում ենք խոսքը միայն հանցավոր համագործակցության մեջ մտնող մյուս անձանց մասին է: Օրենքի ձևակերպումից բխում է, որ կազմակերպված խմբին մասնակ-

ցող այլ անձի արարքը որակելիս պետք է հղում կատարել հոդված 38-ի վրա: Այս տեսակետից վերը նկարագրված որակումը ճիշտ է: Բայց կարծում ենք, որ նման դեպքերում էլ արարքը որակելիս, գործող օրենքի և առկա մեկնաբանությունների պայմաններում, ճիշտ կլիներ հոդված 38-ի վրա հղում չկատարել, քանի որ, մեր կարծիքով, հանցավոր համագործակցության և կազմակերպված խմբի մասնակիցների միջև էական տարբերություն չկա. նրանք բոլորն էլ ենթադրաբար բնութագրվում են կայուն հակասոցիալական դիրքորոշմամբ: Այդ տեսակետն է արտահայտել նաև ՌԴ Գերագույն Դատարանի Պլենումը, որի համաձայն՝ կատարող կամ համակատարող է նաև կազմակերպված խմբի այն անդամը, որը խմբի կազմում օժանդակողի գործառույթներ է իրականացնում⁷ և փաստորեն Ընդհանուր մասի համապատասխան հոդվածին հղում պետք չէ: Պետք է նշել, որ ՌԴ Գերագույն Դատարանի Պլենումի այս դիրքորոշումը քննադատության է արժանացել⁸:

Մեր կարծիքով ևս, երկու դեպքում էլ հղումը 38-րդ հոդվածի համապատասխան մասին անհրաժեշտ է՝ տվյալ կազմակերպության յուրաքանչյուր անդամի գործառույթները պարզելու, քրեական պատասխանատվության ու պատժի անհատականացման համար: Վերջին հաշվով այն անձը, որը կատարողի գործառույթներ չի կատարել, չի կարող կատարող համարվել և նրա արարքը որակելիս անհրաժեշտ է հղում կատարել Ընդհանուր մասի համապատասխան հոդվածի վրա:

⁶ Տե՛ս գործ N ԱՎԴ1/ 0042/01/17

⁷ Տե՛ս Бюллетень Верховного Суда РФ, 1995, N9, էջ 14:

⁸ Տե՛ս Иванов Н.Г. Постановление Пленума Верховного Суда РФ «О судебной практике по делам об убийстве (ст. 105 УК РФ)». Критический взгляд // Уголовное право. – 2000. – № 2. – էջ 21–26:

ԱՐԱՄ ԱՅՎԱԶՅԱՆ

ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայության քննչական դեպարտամենտի պետին առընթեր ՀԿԳ ավագ քննիչ, մայրո, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, Եվրասիա միջազգային համալսարանի իրավագիտության ամբիոնի դասախոս

ՇՈՐԹՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ՍԱՀՄԱՆՈՂ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՇՈՐԹՄԱՆ ՈՐԱԿՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԿՆԵՂԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության 8-րդ հոդվածը հռչակում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում և պաշտպանվում է սեփականության իրավունքը, իսկ 31-րդ հոդվածը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի իր հայեցողությամբ տիրապետելու, օգտագործելու, տնօրինելու և կտակելու իր սեփականությունը: Ոչ ոքի չի կարելի զրկել սեփականությունից, բացառությամբ դատական կարգով՝ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

Սեփականությունը հանդիսանում է Հայաստանի Հանրապետությունում արտադրական հարաբերությունների հիմքը և սեփականության պաշտպանության պետական գործառույթն իրականացվում է ֆիզիկական և իրավաբանական, այդ թվում՝ քրեաիրավական ձևերով:

Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով, որպես սեփականության դեմ ուղղված հանցագործություն, նախատեսված է նաև շորթումը:

Շորթումը լուրջ վնաս է պատճառում այն անձանց սեփականության, կյանքի և առողջության, պատվի և արժանապատվության պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերություններին, ովքեր հանդիսանում են գույքի սեփականատեր կամ օրինական տիրապետող կամ գույքի նկատմամբ իրավունքի իրավատեր: Այն դասվում է սեփականության դեմ ուղղված վտանգավոր հանցագործությունների շարքին, որի կանխարգելումը պահանջում է մասնագիտացված և ոչ մասնագիտացված սուբյեկտների կողմից համաձայնեցված

և շարունակական աշխատանքների իրականացում:

Շորթման հանցակազմը հայրենական քրեական օրենսդրությամբ նախատեսված է արդեն մի քանի տասնամյակ, թեև այդ տերմինը հանդիպում է նաև ավելի վաղ աղբյուրներում:

Այսպես, հայ հին և միջնադարյան օրենսդրական-իրավաբանական հուշարձանների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ քրեական իրավանորմերում խիստ պատիժներ էին նախատեսվում սեփականության դեմ կատարվող ամեն մի հնարավոր ոտնձգության համար: Այդ իրավանորմերի գոյությունը միաժամանակ վկայում է այն մասին, որ հին և միջնադարյան Հայաստանում գույքային հանցագործությունները բավականին տարածված են եղել: Աղքատությունը, տևական կարիքն ու սովը ստիպել են մարդկանց ձեռք մեկնել ուրիշի սեփականությանը և այդ արարքի համար օրենսդրությամբ նրանք պատժվել են:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ հայ հին և միջնադարյան օրենսդրական-իրավաբանական հուշարձաններում նախատեսված են եղել այնպիսի գույքային հանցագործություններ, ինչպիսիք են գողությունը, կողոպուտը, ավազակությունը, խարդախությունը, վաշխառությունը, ինչպես նաև ուրիշի գույքի ոչնչացման կամ փչացման ամենատարբեր ձևերը¹:

1922-1925 թվականների սկզբում ՌՍՖՍՀ-ում, այնուհետև սովետական մյուս հանրապետություններում ընդունվեցին բովանդակությամբ և ձևով սոցիալիստական առաջին քրեական օ-

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 122 2021

¹ Տե՛ս Ա.Թ.Թովմասյան «Հին և միջնադարյան հայ քրեական իրավունք», Երևան, 1977, էջեր 233-265: